

Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду п'ятака –
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге – та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І везерунками з квітками
Кругом листочки обведу.
Та й списую Сквороду¹
Або Три царіє со дари².
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую та плачу.
І довелося знов мені
На старість з віршами ховатись,
Мережать книжечки, співати
І плакати у бур'яні.
І тяжко плакати. І не знаю,
За що мене господь карає?
У школі мучилось, росло,
У школі й сивіть довелося,
У школі дурня й поховають.
А все за того п'ятака,
Що вкрав маленьким у дяка,
Отак господь мене карає.

Ось слухай же, мій голубе,
Мій орле-козаче!
Як канаю я в неволі,
Як я нужу світом.
Слухай, брате, та научай
Своїх малих діток,
Научай їх, щоб не вчились
Змалку віршовати.
Коли ж яке покrapиться,
То нищечком, брате,
Нехай собі у куточку
І віршує й плаче
Тихесенько, щоб бог не чув,
Щоб і ти не бачив.
Щоб не довелося, брате,

І йому каратись.
Як я тепер у неволі
Караюся, брате.

Неначе злодій, поза валами
В неділю крадуся я в поле.
Талами³ вийду понад Уралом
На степ широкий, мов на волю.

І болящеє, побите
Серце стрепенеться,
Мов рибонька над водою,
Тихо усміхнеться
І полине голубкою
Понад чужим полем,
І я ніби оживаю
На полі, на волі.
І на гору високою
Вихожу, дивлюся,
І згадую Україну,
І згадать боюся.
І там степи, і тут степи,
Та тут не такії,
Руді-руді, аж червоні,
А там голубії,
Зеленії, мережані
Нивами, ланами,
Високими могилами,
Темними лугами.

А тут бур'ян, піски, тали...
І хоч би на сміх де могила
О давнім давні говорила.
Неначе люде не жили.
Од споконвіку і донині
Ховалась од людей пустиня,
А ми таки її найшли.
Уже й твердині поробили,
Затого будуть і могили,
Всього наробимо колись!

О доле моя! Моя країно!
Коли я вирвусь з цієї пустині?

Чи, може, крий боже,
Тут і загину.

І почорніє червоне поле...
– Айда в казарми! Айда в неволю! –
Неначе крикне хто надо мною.
І я прокинусь. Поза горою
Вертаюсь, крадуся понад Уралом,
Неначе злодій той, поза валами.

Отак я, друже мій, святкую
Отут неділеньку святую.
А понеділок?... Друже-брате!
Ще прийде ніч в смердячу хату,
Ще прийдуть думи. Розіб'ють
На стократ серце, і надію,
І те, що вимовить не вмію...
І все на світі проженуть.
І спинять ніч. Часи літами,
Віками глухо потечуть.
І я кровавими сльозами
Не раз постелю омочу.

Перелічу і дні і літа.
Кого я, де, коли любив?
Кому яке добро зробив?
Нікого в світі, нікому в світі.
Неначе по лісу ходив!
А малась воля, малась сила,
Та силу позички зносили,
А воля в гостях упилась
Та до Миколи⁴ заблудила...
Та й упиваться зареклась.

Не pomoже милий боже,
Як то кажуть люде.
Буде каяння на світі,
Вороття не буде.

Благаю бога, щоб світало,
Мов волі, світу сонця жду.
Цвіркун замовкне, зорю б'ють.
Благаю бога, щоб смеркало,
Бо на позорище ведуть
Старого дурня муштрувати.
Щоб знав, як волю шанувати,
Щоб знав, що дурня всюди б'ють.

Минують літа молодії,
Минула доля, а надія
В неволі знову за своє,
Зо мною знову лихо діє
І серцю жалю завдає.
А може, ще добро побачу?
А може, лихо переплачу?
Води Дніпрової нап'юсь,
На тебе, друже, подивлюсь.
І може, в тихій твоїй хаті
Я буду знову розмовляти
З тобою, друже мій. Боюсь!
Боюся сам себе спитати,

Чи се коли сподіється?
Чи, може, вже з неба
Подивлюсь на Україну,
Подивлюсь на тебе.
А іноді так буває,
Що й сльози не стане.
І благав би я о смерті...
Так ти, і Україна,
І Дніпро крутоберегий,
І надія, брате,
Не даєте мені бога
О смерті благати.

Друга половина 1847
Орська кріпость

Козачковський Андрій Осипович (1812—1889) — переяславський лікар, приятель Т. Шевченка, залишив спогади про поета.

1. *Сковорода Григорій Савич* (1722—1794)—український просвітитель, мандрівний філософ і поет. Т. Шевченко захоплювався поетичною творчістю Сковороди ще в дитинстві, переписував його вірші з рукописного списку свого вчителя — дяка П. Рубана.

2. *Три царіє со дари* — різдвяна колядка про поклоніння волхвів народженому Ісусові.

3. *Тали* (казахськ.) — піщані горби, зарослі лозою.

4. *Микола* — цар Микола I.